

ทุนมนุษย์ การเลือกอาชีพ และความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน*

Human Capital, Occupational Choices, and Risk of Being Poor

ดิเรก บัณฑิตวิวัฒน์¹

บทคัดย่อ

บทความนี้เสนอการวิเคราะห์ปฏิสัมพันธ์ระหว่างการศึกษาและการเลือกอาชีพ ซึ่งส่งผลต่อรายได้ การออมและทรัพย์สินตลอดชีวิต พร้อมกับ ก) ทดสอบข้อสันนิษฐานว่าการเลือกอาชีพมีความสัมพันธ์อย่างมากกับระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน ข) ความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน แตกต่างกันตามระดับการศึกษา เสนอผลการทดสอบเชิงประจักษ์โดยใช้ข้อมูลครัวเรือนของสำนักงานสถิติแห่งชาติในปี พ.ศ. 2554 พร้อมกับอภิปรายปัญหา “การไม่ได้เรียนต่อ” ของเด็กอายุ 13-18 ปี พบว่า ร้อยละ 19.2 ในกลุ่มนี้ไม่ได้เรียนหรือไม่เคยเรียน แต่ในกลุ่มยากจน-อัตราการเรียนรู้ไม่ได้เรียนต่อสูงถึงร้อยละ 27.6 เปรียบเทียบกับร้อยละ 7.5 ในกลุ่มครัวเรือนรวย เป็นประเด็นที่ควรสืบค้นเชิงลึกและครอบคลุมปัจจัยเชิงคุณภาพต่อไป ตอนสุดท้ายอภิปรายแนวทางการลดความเหลื่อมล้ำโดยเสนอมาตรการคลังเพื่อการศึกษา (เงินให้เปล่า) อย่างมีเงื่อนไขเพื่อจูงใจให้เด็กยากจนเรียนได้รับโอกาสต่อสายอาชีพศึกษาหรือสามัญตามความประสงค์ของแต่ละคน พร้อมกับคำนวณต้นทุนทางการคลัง

คำสำคัญ: การเลือกอาชีพ การศึกษา ทุนมนุษย์ แบบจำลองวงจรชีวิต และการคลังเพื่อการศึกษา

* บทความวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ ประจำปี 2556 หัวข้อ ทุนมนุษย์ การกระจายรายได้ และนโยบายกำจัดความยากจน

¹ ศาสตราจารย์ คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์

Abstract

This paper presents a case study of interrelationship between educational attainment and occupational choices, and investigates differences in income lifetime, saving, and asset by educations and occupations. We use the National Statistical Office's household survey (conducted in the year 2011) to estimate the probability of being poor by education and occupation. The last section discusses problem of "school discontinuation" among the children age 13-18 year and compares statistics by income quintiles with the note that: on average 19.2% of children did not go to school or never been in school—yet, the incidence of not being in school were much larger among poor children (1st and the 2nd quintiles), specifically 27.6% in comparison to 7.5% among the rich children. This topic is worth serious study that needs an in-depth and qualitative dimension. The last section asserts that the conditional cash transfer (CCT) that targeted for poor children with area-based and decentralization screening committee may be worth study and the fiscal cost of CCT estimated.

Keyword: occupational choice, educational attainment, human capital, lifecycle model, educational finance

1. คำนำ

การศึกษา (อย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ) เป็นการลงทุนเพื่อพัฒนาทุนมนุษย์ให้มีทักษะ ความรู้ และความชำนาญการ ช่วยเพิ่มผลิตภาพการทำงานในภาคหน้าและเปิดโอกาสการเลือกอาชีพที่ให้อายุได้สูงสวัสดิการและความมั่นคง เป็นผู้ประกอบการที่มีความสามารถปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก อย่างไรก็ตามโอกาสการศึกษาของประชากรไทยมีความแตกต่างกันมากประมาณครึ่งหนึ่งของกำลังแรงงานไทยจบการศึกษาระดับประถมศึกษา ต่อจากนั้นเข้าสู่ตลาดแรงงานตั้งแต่เยาว์วัย ทำงานหนักแต่ได้รับเงินเดือนน้อย ขาดหลักประกันทางสังคม และมีความเสี่ยงสูงที่จะได้รับค่าจ้างต่ำกว่า "ค่าจ้างขั้นต่ำ" (300 บาทต่อวัน) หรือความเสี่ยงเป็นคนยากจนตามนิยามของราชการ

บทความนี้เสนอการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างทุนมนุษย์ การเลือกอาชีพ และการกระจายรายได้/ความมั่งคั่ง โดยใช้ทฤษฎีทุนมนุษย์และแบบจำลองวงจรชีวิตเป็นกรอบการวิเคราะห์ ใช้ข้อมูลเชิงประจักษ์เพื่อทดสอบข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ หนึ่งในผู้ที่ด้อยการศึกษา (ประถมศึกษา) มีโอกาสเลือกประกอบอาชีพน้อยกว่าเมื่อเปรียบเทียบกับผู้จบการศึกษาระดับกลาง-สูง (มัธยม/อาชีวหรืออุดมศึกษา) สองมีความแตกต่างของรายได้ตลอดช่วงชีวิต (และการถือครองทรัพย์สิน) ในกลุ่มผู้มีการศึกษาสูง-ปานกลาง-ต่ำ อย่างมีนัยสำคัญ สามความเสี่ยงที่จะเป็นคนยากจน (ตามนิยามของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ) โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มที่จบการศึกษาระดับพื้นฐาน

เนื้อหาของบทความประกอบด้วย 5 ตอน ตอนที่สองต่อกับคำนำทบทวนทฤษฎีทุนมนุษย์และแบบจำลองวงจรชีวิตขยาย ซึ่งนำมาใช้เป็นกรอบการวิจัย และข้อสันนิษฐานการวิจัยเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษา การเลือกอาชีพ รายได้และทรัพย์สิน ตอนที่สาม อธิบายแหล่งข้อมูล นิยามศัพท์ และผลการวิจัย ตอนที่สี่ อภิปรายนโยบายในการส่งเสริมให้ครัวเรือนยากจนได้รับโอกาสการศึกษาเพิ่มขึ้น โดยอาจสนับสนุนทุนให้เปล่า ควบคู่กับมาตรการเร่งรัดการศึกษาขั้นอาชีวเป็นทางเลือก ภาระทางการคลัง ตอนที่ห้า สรุป

2.กรอบการวิเคราะห์

งานวิจัยครั้งนี้ใช้ทฤษฎีทุนมนุษย์ (human capital theory, HCT) และแบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended life cycle model, ELCM) เป็นโมเดลหลักในการวิเคราะห์ เน้นหัวข้อการทำงาน การเลือกอาชีพ และระดับการศึกษา และความสัมพันธ์กับรายได้ตลอดชีวิตและการถือครองทรัพย์สิน ทฤษฎีทุนมนุษย์ได้รับการพัฒนาโดยนักเศรษฐศาสตร์ในสำนักชิคาโกหลายท่าน (Schultz 1960, Becker 1964 Mincer 1957) ตั้งแต่ทศวรรษ 1950 โดยเสนอให้ตระหนักถึงทุนที่ฝังในตัวบุคคล ได้แก่ ทักษะ ความสามารถ การตัดสินใจอย่างมีเหตุผล อันเป็นคุณลักษณะที่ช่วยเพิ่มผลผลิตการทำงาน จากการอบรมในสถานศึกษาและการเรียนรู้ระหว่างทำงาน (on-the-job training) โดยชี้ให้เห็นว่าผลประโยชน์ที่ได้รับคุ้มค่างบค่าใช้จ่ายการลงทุน (ซึ่งรวมตัวเงินและค่าเสียโอกาส) แบบจำลองของมินเซอร์ ถูกนำไปประยุกต์ในผลงานวิจัยเชิงประจักษ์เพื่อวัดอัตราผลตอบแทนของการลงทุนด้านการศึกษา ซึ่งส่วนหนึ่งเป็นผลต่อปัจเจกอีกส่วนหนึ่งเป็นผลประโยชน์ของส่วนรวม ทฤษฎีทุนมนุษย์ยังมีบทบาทสำคัญในการอธิบายอัตราการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศ (Barro and Lee, 2001) นำไปอธิบายปรากฏการณ์การกระจายรายได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งความแตกต่างของค่าจ้าง

เงินเดือน (wage dispersion, wage inequality) โดยที่ระบบการผลิตสมัยใหม่มีการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงและการแข่งขันสร้างผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ จึงมีความต้องการแรงงานระดับมัธยมศึกษาและพนักงานที่สามารถใช้เทคโนโลยี หมายถึงอคติต่อแรงงานมีฝีมือ (skill biased technological progress) และการกำหนดค่าจ้างฟรีเมียม (Katz and Murphy)

แบบจำลองวงจรชีวิต (life cycle model) ได้รับการค้นคิดในทศวรรษ 1950 ในเวลาใกล้เคียงกับทฤษฎีทุนมนุษย์ เน้นการอธิบายพฤติกรรมของครัวเรือนอันเกี่ยวกับการสร้างรายได้ การออม และทรัพย์สิน โดยคำนึงความไม่จีรังของรายได้ ความเปลี่ยนแปลงในชีวิตจากเด็ก-ผู้ใหญ่-และผู้สูงอายุ ความผันผวนของรายได้และรายจ่าย ครอบครัวยุคใหม่เผชิญความเสี่ยงวางแผนอย่างรอบคอบ เก็บออมเงินและเป็นสมาชิกประกันสังคมในวัยทำงาน ค่อยสะสมทรัพย์สินระยะยาวเพื่อเป็นทุนนำมาใช้จ่ายดำรงชีวิตในวัยชรา อนึ่งพฤติกรรมกลัวความเสี่ยงอาจจะทำให้ครัวเรือนเก็บออมเพิ่มเพื่อเหตุฉุกเฉิน (precautionary saving) นอกเหนือจากการออมเป็นบำนาญ (pension saving) แบบจำลองฯได้รับการต่อเติมให้มองยาวกว่า “ช่วงชีวิตตนเอง” ²โดยตั้งข้อสันนิษฐาน “ความหวังดีต่อบุตรหลาน” (altruistic toward offspring) หมายถึงบุพพาริมีความตั้งใจที่จะถ่ายโอนมรดกหรือมอบบ้านและที่ดินเป็นของขวัญในเวลาที่เหมาะสม อนึ่งมีผลงานที่วิเคราะห์ว่าการโอนมรดกนั้นอาจจะมีเหตุผลเชิงยุทธศาสตร์ (strategic bequest) หมายถึง การคาดหวังได้รับสิ่งตอบแทนจากบุตรหลานให้เลี้ยงดูหรือช่วยเหลือในยามชรา (และไม่สามารถจะดูแลตนเองได้)³

กรอบการวิเคราะห์ หน่วยวิเคราะห์ในบริบทนี้ได้แก่ครัวเรือนและสมาชิกครัวเรือน โดยสันนิษฐานว่าพ่อแม่มีความหวังดีต่อบุตรหลาน ต้องการสนับสนุนให้บุตรได้รับการศึกษาอบรมระหว่างเป็นเด็กและเยาวชน ทุกครัวเรือนจำเป็นต้องทำงาน มีรายได้ ออมเงิน และสะสมทรัพย์สินเพื่อประโยชน์เอนกประสงค์ (รวมทั้งเจตนาที่จะถ่ายโอนมรดก) ความหวังดีของพ่อแม่สะท้อนในการลงทุนในเด็ก โดยให้การศึกษาอบรม ในส่วนของภาครัฐก็ช่วยสนับสนุนการศึกษา จัดการศึกษาฟรี ให้ทุนการศึกษาและสินเชื่อกการศึกษา อย่างไรก็ตาม ความจำกัดด้านงบประมาณในแต่ละครัวเรือนแตกต่างกัน ทำให้การตัดสินใจเรียน (ต่อจากภาคบังคับ) แตกต่างกันตามไปด้วย และสันนิษฐานว่าระดับการศึกษาส่งผลกระทบต่อการเลือกอาชีพ และรายได้ในระยะยาว

² บทความคลาสสิกโดย Becker and Tomes (1978)

³ บทความสำคัญโดย Bernheim, Shleifer and Summers (1985)

เพื่อสะท้อนกรอบความคิดให้กระชับโดยใช้สัญลักษณ์ประกอบ ดังต่อไปนี้

- การลงทุนของภาครัฐด้านการศึกษา (I_g)⁴ และการลงทุนในเด็กของครัวเรือน (I_h)
- ระดับการศึกษา (E) ซึ่งสะท้อนการตัดสินใจของครัวเรือน (พ่อแม่และเด็ก) ทั้งนี้มีต้นทุนของการศึกษาทั้งที่เป็นตัวเงินและค่าเสียโอกาส
- ความสัมพันธ์ระหว่างการศึกษากับการประกอบอาชีพ (occupational choices, แทนด้วย O)
- นายจ้างเลือกบุคลากรทำงานโดยคำนึงถึงความเหมาะสม (job matching) กับคุณลักษณะของลูกจ้าง (ระดับการศึกษา ความชำนาญการ บุคลิก ฯลฯ)
- การทำงานและอาชีพ ขึ้นอยู่กับอุปสงค์และอุปทาน คือการเลือกของบุคคล (ลูกจ้าง) และการเลือกของนายจ้าง
- รายได้ครัวเรือน ($Y=income$) มาจากค่าจ้างส่วนหนึ่ง และผลตอบแทนจากทุน (ดอกเบี้ย เงินปันผล)
- การออม ($s=saving$) เป็นตัวแปรที่กำหนดโดยรายได้ พฤติกรรมการใช้จ่ายบริโภค และความไม่แน่นอน
- ทรัพย์สิน ($A=asset$) เกิดจากการสะสมของการออม อัตราดอกเบี้ย และการได้รับมรดก
- มรดก ($B=bequest$) เป็นตัวแปรในอนาคตที่พ่อแม่ตั้งใจมอบให้เมื่อถึงเวลาเหมาะสมหรือถึงแก่กรรม ทั้งนี้มรดกเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน
- ความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน ($P=poverty$) หมายถึงโอกาสที่รายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (อ้างอิงเส้นความยากจนของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ)

สมการที่ 1 สื่อความหมายว่า มีความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา การเลือกอาชีพ และค่าจ้างเงินเดือน จากสองมุมมอง คือ ลูกจ้างและนายจ้าง ลูกจ้างสมัครทำงานโดยระบุนอาชีพที่เหมาะสมและเป็นไปได้โดยคำนึงถึงคุณสมบัติของตน (คุณวุฒิการศึกษา ประสบการณ์ อายุ และคุณลักษณะ) ที่ได้รับค่าจ้างสูงที่สุด นายจ้างเลือกคนทำงานที่สอดคล้องกับงานโดยให้ผลตอบแทน

⁴ ภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนการศึกษาไม่น้อย จากผลการศึกษาของชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ และคณะ (2556) ว่าด้วยการจัดทำบัญชีการศึกษาแห่งชาติ พบว่า ใช้จ่ายเพื่อการศึกษาโดยภาครัฐคิดเป็นสัดส่วนถึงประมาณ 3 ใน 4 ส่วน ที่เหลือเป็นสัดส่วนรายจ่ายของครอบครัว

ตาม “ค่าจ้างตลาด” หรือสูงกว่าราคาตลาด เพื่อจูงใจให้เต็มประสิทธิภาพการทำงาน (efficiency wage model)

$$(1)---- \quad E \rightarrow O = \{O_1, O_2, \dots, O_n\}$$

สมการที่ 2 สะท้อนโอกาสการทำงาน ($J = \text{job opportunity}$) ซึ่งรวมถึงอาชีพและตำแหน่งหน้าที่ในองค์กร) องค์กร โอกาสการทำงานซึ่งขึ้นอยู่กับสองฝ่ายคือ อุปสงค์ (นายจ้าง) และอุปทาน (ลูกจ้าง) และเกี่ยวกับอาชีพ ($O = \text{occupation}$) ตำแหน่งหน้าที่ในองค์กร ($R = \text{rank}$) ระดับการศึกษา ($E = \text{educational attainment}$) และคุณลักษณะและบุคลิกของแรงงานที่สอดคล้องกับงานและองค์กรนายจ้าง (ย่อว่า θ) ปัจจัยดังกล่าวส่งผลต่อค่าจ้างเงินเดือนในท้ายที่สุด

$$(2)---- \quad J \rightarrow f(O, R, E, \theta) = g(\text{wage})$$

สมการที่ 3 สื่อสารว่า รายได้ของครัวเรือนมาจากการทำงาน (wage income) และรายได้จากทรัพย์สิน (property income) หมายถึงค่าเช่า ดอกเบี้ย เงินปันผล

สมการที่ 4 สื่อสารว่า รายได้ครัวเรือนถูกจัดสรรเป็นการบริโภคและการออม

สมการที่ 5 ทรัพย์สินครัวเรือนเกิดจากการออมสะสม ดอกเบี้ย และโอกาสการได้รับมรดกจากบุพการี ทั้งนี้มรดกเป็นส่วนหนึ่งของทรัพย์สิน (สมการที่ 6) โดยนัยนี้ ครัวเรือนยากจนมีโอกาสได้รับมรดกน้อยกว่าครัวเรือนที่ไม่ยากจน

สมการที่ 7 สื่อสารว่า ครัวเรือนมีโอกาสเป็นคนจน หากรายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน ($Y < Y^*$) และสมการที่ 8 สันนิษฐานว่า การศึกษาของบุตร (EC) ขึ้นอยู่กับการถือครองทรัพย์สินของครัวเรือน และค่านิยมต่อการศึกษา (π)

$$(3)---- \quad Y = wL + rK$$

$$(4)---- \quad C = (1-s)Y$$

$$(5)---- \quad A_t = A_{t-1}(1+r) + S_t + B_t$$

$$(6)---- \quad B_t \in A$$

$$(7)---- \quad \text{prob}(y < Y^*) \text{ โดยที่ } Y^* = \text{เส้นความยากจน}$$

$$(8)--- \quad EC = \phi(W(E), \pi)$$

ข้อสันนิษฐานการวิจัย

H1: การศึกษาเป็นปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้บุคคลมีทางเลือกของการประกอบอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งอาชีพที่ให้รายได้สูง ตำแหน่งหน้าที่และความรับผิดชอบสูง อันเป็นผลจากทักษะและความสามารถในการเรียนในสถานศึกษา การเรียนรู้ตามอัธยาศัย และการอบรมระหว่างการทำงาน

H2: รายได้ตลอดช่วงอายุ (lifetime earning) แตกต่างกันตามระดับการศึกษา (ในที่นี้จำแนกออกเป็น 3 ระดับ ประถมศึกษา มัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา และอุดมศึกษา)

H3: ความเสี่ยงเป็นคนจนลดลงเมื่อบุคคลได้รับการศึกษาสูงขึ้น ภายใต้เงื่อนไขตัวแปรอื่นๆคงที่

H3: โอกาสการศึกษาของบุตร (หมายถึงต่อจากการศึกษาภาคบังคับ) ในครัวเรือนยากจนต่ำกว่าเด็กในครัวเรือนไม่ยากจน
หน่วยวิเคราะห์ ครัวเรือน และ สมาชิกครัวเรือน

3.การศึกษาเชิงประจักษ์

ผู้เขียนใช้ผลสำรวจครัวเรือน พ.ศ. 2554 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติเป็นฐานการวิเคราะห์ ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างขนาดใหญ่มากกว่า 4 หมื่นครัวเรือน สุ่มจากทุกจังหวัดทั่วประเทศ ทั้งเขตเมืองและชนบท นำมาทดสอบข้อสันนิษฐานเกี่ยวกับ ก) การศึกษากับการเลือกอาชีพ ข) การสร้างรายได้ และการถือครองทรัพย์สิน ที่สันนิษฐานว่าสัมพันธ์กับการศึกษา ค) การวัดความเหลื่อมล้ำการกระจายรายได้และทรัพย์สิน ง) ความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน (รายได้ต่อคนต่ำกว่าเส้นความยากจน)

ตารางที่ 1 แสดงสถิติรายได้และการถือครองทรัพย์สิน ตามอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน (หมายเหตุจำแนกอาชีพเป็น 9 กลุ่มใหญ่ตาม I) พร้อมกับข้อสังเกตว่า มีความแตกต่างของรายได้และทรัพย์สินตามอาชีพค่อนข้างชัดเจน อาชีพจำแนกอาชีพเป็นสามกลุ่ม อาชีพที่มีรายได้สูง (OH) คือรหัส 1+2 (ผู้บริหาร และนักวิชาชีพ) รายได้ครัวเรือนโดยเฉลี่ย 5-6 หมื่นบาท อาชีพที่มีรายได้ปานกลาง (OM) หมายถึง รหัส 3+4+5 รายได้อยู่ในช่วงพิสัย 2.5 – 3 หมื่นบาท และอาชีพที่รายได้ต่ำ (OL) หมายถึงรหัส 6+7+8+9 รายได้ต่ำกว่า 2 หมื่นบาท

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบรายได้ และทรัพย์สินตามอาชีพของหัวหน้าครัวเรือน

รหัสอาชีพ	ความถี่	รายได้ (บาทต่อเดือน)		ทรัพย์สิน (พันบาท)	
	(ครัวเรือน)	ค่าเฉลี่ย	ค่ามัธยฐาน	ค่าเฉลี่ย	ค่ามัธยฐาน
1	1,730	61,752	34,767	3,931	1,700
2	1,813	52,179	42,713	2,607	1,575
3	1,167	37,745	29,271	1,682	920
4	874	29,305	23,283	1,165	683
5	7,645	25,188	18,308	1,305	625
6	9,187	18,001	12,607	1,404	815
7	4,064	18,801	14,909	713	379
8	2,475	20,770	17,363	656	363
9	13,120	20,222	11,800	1,323	507
รวม/ ค่าเฉลี่ย	42,075	24,294	15,619	1,409	640

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

หมายเหตุ รหัสอาชีพ 1=นักบริหาร 2=นักวิชาชีพ 3=เทคนิคเขียน 4=เสมียน 5=แรงงาน
บริการ 6=แรงงานเกษตร 7=ช่างฝีมือ 8=ผู้ปฏิบัติงานในโรงงาน 9=อาชีพพื้นฐาน

ในตารางที่ 2 แสดงการกระจายของอาชีพและระดับการศึกษา (ของหัวหน้าครัวเรือน) พร้อมกับสังเกตว่ามีสหสัมพันธ์กันอย่างไรเห็นได้ชัดเจน ในกลุ่มผู้จบอุดมศึกษาส่วนใหญ่เลือกอาชีพนักบริหารและนักวิชาชีพ ในขณะที่ผู้จบการศึกษาระดับประถมศึกษาส่วนใหญ่เลือกอาชีพที่ให้รายได้ต่ำ (รหัส 5 ถึง 9) ส่วนผู้จบมัธยมและอาชีวศึกษามีการกระจายในทุกอาชีพ

ตารางที่ 2 แจกแจงการกระจายอาชีพและระดับการศึกษา

อาชีพ	ระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน			หน่วย คน
	ประถม	มัธยม	อุดม	
ผู้บริหาร	533	610	574	1,717
นักวิชาชีพ	49	156	1,603	1,808
เทคนิคเขียน	228	921	887	2,036
เสมียน	3,770	2,872	778	7,420
แรงงานเกษตร/ ทั่วไป	7,416	1,194	106	8,716
ผู้ปฏิบัติการ	3,811	2,354	170	6,335
แรงงานพื้นฐาน	8,773	2,065	851	11,689
รวม	24,580	10,172	4,969	39,721
lambda_a	0.056			
lambda_b	0.154			
Lambda	0.090			

ที่มา คำนวณจากข้อมูล SES2554, NSO

หมายเหตุ การคำนวณค่าแลมบ์ดา ตามวิธีการของ Goodman and Kruskal (1954)

หมายเหตุ เพื่อความเข้าใจเชิงลึก เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อทางเลือกอาชีพ ผู้เขียนใช้แบบจำลองเศรษฐกิจ multinomial logit เพื่อได้ค่าสัมประสิทธิ์ที่สามารถนำไปพยากรณ์และทดสอบนัยสำคัญ (t-statistics) ของตัวแปรอิสระ โดยกำหนดให้ ตัวแปรตามหมายถึงรหัสอาชีพ (1-9 กำหนดให้รหัส = 6 เป็นค่าเปรียบเทียบ) โดยสันนิษฐานว่าอธิบายได้โดยเซตของตัวแปรอิสระอื่นประกอบด้วยอายุ เพศ รายได้ ทรัพยากรระดับการศึกษา สภาพเมือง/ชนบท แสดงผลโดยละเอียดในตาราง ผ-2

ตารางที่ 3 แสดงสถิติรายได้-การออม-และการถือครองทรัพย์สินจำแนกตามระดับการศึกษา พร้อมกับข้อสังเกตความแตกต่างอย่างชัดเจน ในระดับประถมศึกษาที่มีรายได้เฉลี่ยเท่ากับ 18,221

บาทต่อเดือน มีความสามารถในการออมระดับหนึ่ง (3,786 บาทต่อเดือน) และการถือครองความมั่งคั่งเป็นเงิน 1 ล้านบาทเศษ เปรียบเทียบกับกลุ่มที่จบอุดมศึกษามีรายได้เฉลี่ย 4 หมื่นบาทเศษ การเป็นเจ้าของทรัพย์สินเท่ากับ 2.4 ล้านบาท

ตารางที่ 3 รายได้ การออม และทรัพย์สิน เปรียบเทียบตามระดับการศึกษา

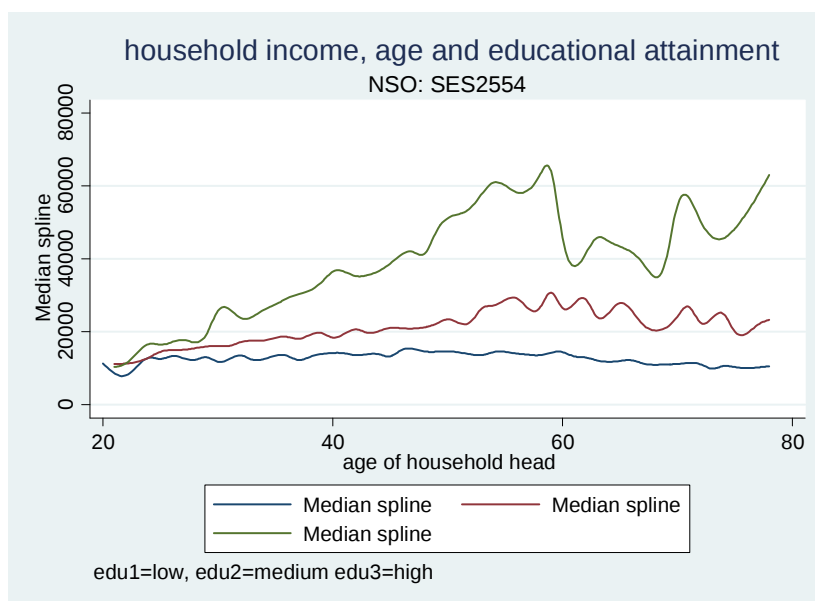
ค่าสถิติ	รายได้ครัวเรือน	การออม	ทรัพย์สิน
ประถมศึกษา			
N	24,583	24,583	24,583
Mean	18,221	3,786	1,065,126
p10	5,378	-3,779	64,000
p25	8,142	-912	240,000
p50	13,011	1,126	575,000
p75	21,108	4,638	1,150,000
p90	33,218	11,301	2,162,000
มัธยมต้น			
N	4,247	4,247	4,247
Mean	24,353	5,672	1,349,323
p10	7,478	-4,213	30,000
p25	11,083	-870	125,000
p50	17,475	1,643	620,000
p75	27,332	6,233	1,450,000
p90	43,083	15,142	2,923,000
มัธยมปลาย			
N	4,418	4,418	4,418
Mean	28,746	7,487	1,577,520
p10	8,000	-4,912	32,000

p25	12,269	-821	120,000
p50	19,944	2,080	700,000
p75	31,653	7,354	1,555,000
p90	50,600	17,479	3,050,000
อาชีวศึกษา			
N	1,512	1,512	1,512
Mean	33,421	8,314	1,769,029
p10	10,512	-4,208	40,000
p25	15,871	-174	290,000
p50	25,049	3,358	917,500
p75	39,383	10,287	1,980,000
p90	62,771	24,260	3,970,000
อุดมศึกษา ป.ตรีและสูงกว่า ป.ตรี			
N	7,323	7,323	7,323
Mean	40,053	13,705	2,418,381
p10	5,915	-3,305	44,000
p25	11,834	25	265,000
p50	25,752	3,732	1,000,000
p75	49,553	14,846	2,450,000
p90	80,912	34,814	5,105,000

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

รูปภาพที่ 1 เปรียบเทียบรายได้ตลอดช่วงชีวิตของตัวอย่างครัวเรือน 3 กลุ่ม คือ ผู้จบประถมศึกษา (เส้นล่างสุด) ผู้จบมัธยมศึกษาและอาชีวศึกษา (เส้นกลาง) และผู้จบอุดมศึกษา (เส้นบนสุด) การคำนวณด้วยวิธี median spline โปรดสังเกตว่าผู้จบอุดมศึกษารายได้มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจนระหว่างอายุ 30-60 ปี สะท้อนถึงการเติบโตของเงินเดือนค่าจ้างและความก้าวหน้าในอาชีพ สำหรับผู้จบการศึกษาระดับกลาง (มัธยมปลายและอาชีวะ) พบว่า รายได้ตลอดช่วงอายุแตกต่างจากผู้จบประถมศึกษาเพียงเล็กน้อย

รูปภาพที่ 1 รายได้มัธยฐานกับอายุและระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

น่าสังเกตว่า รายได้ครัวเรือนมิได้ลดลง (และกลายเป็นศูนย์) ถึงแม้ว่าอายุของตัวอย่างครัวเรือนเข้าใกล้ 80 ปี จึงไม่สอดคล้องกับแบบจำลองวงจรชีวิตดั้งเดิม (standard version of lifecycle model) แต่สอดคล้องกับคำอธิบายตามแบบจำลองวงจรชีวิตขยาย (extended lifecycle model) ซึ่งเชื่อว่าพ่อแม่โดยทั่วไปมีความหวังดีต่อบุตรหลานและปรารถนาถ่ายโอนมรดก จึงอดออมมากกว่าความต้องการของตนเอง หมายเหตุ การวัดขั้นของรายได้ในกลุ่มการศึกษาสูงในรูปภาพที่ 1 คาดว่าเป็นผลจากตัวอย่างน้อย (small samples) ดังนั้นอิทธิพลของ outlier สูง ในตาราง ผ-2 แสดงความถี่ของตัวอย่างตามอายุ ซึ่งจะสังเกตได้ว่าวัยสูงอายุมียานวนตัวอย่างน้อย

ความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน เป็นอีกหัวข้อหนึ่งที่สำคัญ การเป็นคนยากจนขึ้นอยู่กับสองตัวแปร ตัวแปรแรก รายได้เฉลี่ยต่อคนของแต่ละครัวเรือน ตัวแปรที่สอง เส้นความยากจน (ในบทความนี้ใช้นิยามของราชการซึ่งจำแนก “เส้นความยากจน” เป็นรายจังหวัด สภาพเมืองและชนบท⁵ ช่วงพิสัยระหว่าง 2,023 ถึง 2,910 บาทต่อคนต่อเดือน ตามนิยามปี พ.ศ. 2554 ตรงกับ SES2554) ตัวชี้วัดจำแนกออกเป็น 3 วิธี หนึ่ง นับจำนวนครัวเรือนที่รายได้ต่ำกว่าเส้นความยากจน (head-count poverty) สอง ช่องว่างความยากจน

poverty gap) ซึ่งสะท้อนช่วงห่างจากเส้นความยากจน บางท่านเรียกว่า Sen poverty index ตามชื่อของ Amarty K. Sen สาม วิธี FGT (Foster, Greer and Thobekke) ซึ่งสะท้อนความไม่ชอบที่เห็นความเหลื่อมล้ำ (aversion to poverty) ผลการศึกษาแสดงในตารางที่ 4 พร้อมกับข้อสังเกตต่อไปนี้นี้ ก) รายได้ต่อหัวโดยเฉลี่ยเท่ากับ 8,679 บาทต่อเดือน ข) ในกลุ่มครัวเรือนยากจน—รายได้ต่อคนเฉลี่ยเท่ากับ 1,679 บาทต่อคน ซึ่งต่ำกว่าเส้นความยากจนเท่ากับ 566 บาทต่อคนต่อเดือน ค) การคำนวณอัตราความยากจนตามแบบ head-count พบว่าเท่ากับ 9.6% ง) ผลการคำนวณ “ช่องว่างความยากจน” เท่ากับร้อยละ 2.4 ของรายได้⁶

ตารางที่ 4 อัตราความยากจนและช่องว่างความยากจนในครัวเรือนไทย พ.ศ. 2554

รายได้เฉลี่ย	รายได้เฉลี่ย- ในครัวเรือนยากจน	ช่องว่างความยากจน (ค่าเฉลี่ย)
8,679.3 บาทต่อเดือนต่อคน	1,679.2 บาท/เดือน	565.8 บาท/เดือน
head-count x 100=%	poverty gap	FGT(2)
0.096	0.024	0.010

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

⁵ ค้นคว้าจากเว็บไซต์ของสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ www.nesdb.go.th วันที่ 10 กรกฎาคม 2557

⁶ นัยของ poverty gap measure สื่อสารว่า หากจัดสรรรายได้ประชากรจากครัวเรือนที่ไม่ยากจน ร้อยละ 2.4 โอนเงินช่วยครัวเรือนยากจนก็พอเพียงที่จะยกรายได้ให้อย่างน้อยเท่ากับเส้นความยากจน ทั้งนี้ได้หมายความว่า ต้องการเสนอให้ดำเนินการเช่นนี้ เนื่องจากตามสภาพเป็นจริงต้องคำนึงถึง “ผลกระทบต่อแรงจูงใจ” หากคนจนได้รับเงินโอนจริงและเป็นกฎกติกาประจำ อาจลดการทำงานหรือการหารายได้ ซึ่งหมายถึงช่องว่างความยากจนเพิ่มขึ้นและจะเป็นภาระทางการคลังไม่สิ้นสุด

ลำดับต่อมาเสนอการวิเคราะห์องค์ประกอบ (poverty decomposition) โดยคำนึงถึงสองมิติ มิติแรกการจำแนกตามระดับการศึกษา ผลลัพธ์ในตารางที่ 4 พร้อมกับข้อสังเกตดังนี้ หนึ่ง สัดส่วนหัวหน้าครัวเรือนที่จบประถมศึกษาเท่ากับร้อยละ 6.8 มัธยมศึกษาร้อยละ 2.3 และอุดมศึกษาร้อยละ 0.9 สอง รายได้เฉลี่ยระหว่าง 6 พันบาทเศษถึง 2.3 หมื่นบาท สาม อัตราความยากจนแบบ headcount สำหรับกลุ่มประถมศึกษาเท่ากับ 12.5% คิดเป็น percentage share เท่ากับ 89% ร้อยละ 4.5 ของครัวเรือนที่จบมัธยมศึกษาเป็นคนจน และคิดเป็นสัดส่วนร้อยละ 10.7 ในจำนวนครัวเรือนยากจนสี่ แม้แต่ผู้จบอุดมศึกษาก็มีโอกาสเป็นคนจน แต่น้อยมาก คือไม่ถึงร้อยละ 1

ตารางที่ 4 ความเสี่ยงเป็นคนจนตามระดับการศึกษาของหัวหน้าครัวเรือน

	สัดส่วนประชากร	ค่าเฉลี่ยรายได้	รายได้ในกลุ่มจน	ช่องว่างความยากจน
ประถมศึกษา	0.68	6,019	1,673	554
มัธยมศึกษา	0.23	10,426	1,753	623
อุดมศึกษา	0.09	23,740	1,342	1,192
	head-count	poverty gap	FGT(2)	
ประถมศึกษา	0.125	0.031	0.013	
มัธยมศึกษา	0.045	0.012	0.005	
อุดมศึกษา	0.007	0.003	0.002	

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

ตารางที่ 5 แสดงความเสี่ยงการเป็นคนจนตามรหัสอาชีพ และช่องว่างความยากจน พร้อมกับข้อสังเกตว่า หนึ่ง ความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน น้อยกว่าร้อยละ 1 ในกลุ่มนักวิชาชีพ เทคนิคเขียนและเสมียน น่าสังเกตว่านักบริหารซึ่งรายได้เฉลี่ยสูง (22,167 บาทต่อเดือน) มีโอกาสเป็นคนจนร้อยละ 1.9 สะท้อนถึงความไม่แน่นอนของรายได้ในกลุ่มนี้ สอง แรงงานเกษตร และอาชีพพื้นฐาน (แรงงานทั่วไป) มีความเสี่ยงที่จะเป็นคนจนสูงที่สุด ร้อยละ 16.4 และร้อยละ 13.3 ตามลำดับ

ตารางที่ 5 ความเสี่ยงเป็นคนจน จำแนกตามอาชีพ 2554

รหัสอาชีพ	สัดส่วน ประชากร x100=%	ค่าเฉลี่ยรายได้ บาทต่อเดือน	รายได้เฉลี่ย ใน กลุ่มคนจน บาทต่อเดือน	ช่องว่าง ความยากจน บาทต่อเดือน
นักบริหาร	0.041	22,167	1,768	605
นักวิชาชีพ	0.031	23,854	1,836	433
เทคนิคเขียน	0.024	14,811	2,115	402
เสมียน	0.016	13,557	2,012	505
แรงงานบริการ	0.138	9,843	1,885	557
แรงงานเกษตร	0.295	5,751	1,549	601
ช่าง	0.092	6,911	1,902	450
ผู้ประกอบการ	0.062	7,905	1,782	762
อาชีพพื้นฐาน	0.301	6,789	1,736	548
	head-count	poverty gap	FGT(2)	
นักบริหาร	0.019	0.005	0.002	
นักวิชาชีพ	0.007	0.001	0.000	
เทคนิคเขียน	0.009	0.001	0.000	
เสมียน	0.003	0.001	0.000	
แรงงานบริการ	0.040	0.009	0.003	
แรงงานเกษตร	0.164	0.046	0.020	
ช่าง	0.071	0.014	0.004	
ผู้ประกอบการ	0.039	0.012	0.006	
อาชีพพื้นฐาน	0.133	0.032	0.012	

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

ตารางที่ 6 แสดงผลประมาณการด้วยวิธี probit และ logit โดยให้ตัวมีความยากจน (0/1) เป็นตัวแปรตาม และตัวแปรอิสระประกอบด้วยอายุ ระดับการศึกษา อาชีพ เพศ (หญิง) และดัชนีสวนบพ เพื่อทดสอบอิทธิพลของตัวแปรอิสระต่อตัวแปรตาม และนำมาพยากรณ์ความเสี่ยงต่อการเป็นคนจน พร้อมกับข้อสังเกตว่า ทั้งสองแบบจำลองให้ผลลัพธ์ใกล้เคียงกัน แต่ประเมินจาก log-likelihood แบบจำลองโลจิตมีประสิทธิภาพสูงกว่าเล็กน้อย ผลลัพธ์มีความหมายดังนี้ หนึ่ง อายุกับความเสี่ยงการเป็นผู้สูงอายุสัมพันธ์กันแบบเส้นโค้ง (ลดลงในช่วงแรกและเพิ่มขึ้นภายหลัง) สอง การศึกษาสูงหรือปานกลาง ลดความเสี่ยงเป็นคนจนอย่างมีนัยสำคัญ สาม หัวหน้าเพศหญิงมีความเสี่ยงยากจน น้อยกว่าเพศชายอย่างมีนัยสำคัญสี่ การอยู่ในชนบทมีโอกาสเป็นคนจน ต่ำกว่าอยู่ในเมือง ซึ่งดูเหมือนจะขัดแย้งกับสามัญสำนึก (คนมักที่คิดว่าคนจนอยู่ในชนบทมากกว่าคนเมือง) – ทั้งนี้ภายใต้เงื่อนไขอื่นๆเท่ากัน ห้า ค่าสัมประสิทธิ์ของอาชีพ มีทั้งบวก (+) และ ลบ (-) หมายถึงการเพิ่มและลดความน่าจะเป็นของการเป็นคนจน

ตารางที่ 6 สมการ probit/logit ของความเสี่ยงที่จะเป็นคนจน

ตัวแปรตาม ตัวมีความยากจน			
ตัวแปรอิสระ	สมการโพรบิต	สมการโลจิต	
Age	-0.0309	-0.0601	อายุ
	-7.899	-8.085	(t-statistics)
Age squared	0.0002	0.0004	อายุยกกำลังสอง
	6.319	6.496	
Education			(ประถมศึกษา)
2	-0.4094	-0.8181	มัธยมศึกษา
	-15.129	-14.707	
3	-1.0103	-2.223	อุดมศึกษา
	-15.031	-13.063	

Female	-0.0903	-0.1656	หญิง
	-4.375	-4.169	
Rural	-0.0674	-0.1393	ชนบท
	-3.317	-3.598	
Occupation			
2	-0.2133	-0.6064	นักวิชาชีพ
	-1.403	-1.509	
3	-0.2792	-0.6583	เทคนิคเขียน
	-2.024	-1.901	
4	-0.475	-1.1857	เสมียน
	-2.642	-2.473	
5	0.1798	0.4392	พนักงานบริการ/ขาย
	2.395	2.508	
6	0.7719	1.6162	แรงงานเกษตร
	10.619	9.556	
7	0.3348	0.772	ช่าง
	4.365	4.363	
8	0.0862	0.2528	ผู้ปฏิบัติงาน (โรงงาน)
	1.027	1.308	
9	0.6563	1.4074	อาชีพพื้นฐาน
	8.977	8.277	
	-15.031	-13.063	
Region			(กรุงเทพฯ)
2	0.2999	0.6506	ภาคกลาง

	5.412	5.438	
3	0.2338	0.5223	ภาคเหนือ
	4.16	4.315	
			ภาค
4	0.4332	0.8978	ตะวันออกเฉียงเหนือ
	7.805	7.516	
5	0.2211	0.4587	ภาคใต้
	3.768	3.637	
Constant term	-0.9616	-1.7732	ค่าคงที่
	-6.874	-6.158	
N	39721	39721	
log likelihood	-11,145.6	-11,141.4	
R2adj	0.091	0.092	

ที่มา: สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

4.การอภิปรายผล

การลงทุนในเด็กและขยายโอกาสการศึกษาเป็นแนวทางพัฒนามนุษย์เพื่อเป็นมาตรการลดความยากจน ช่วยให้บุคคลมีอาชีพและรายได้สูงขึ้น อย่างไรก็ตาม มีค่าใช้จ่ายและการลงทุน ซึ่งเกิดขึ้นกับภาครัฐและครัวเรือน กฎหมายรัฐธรรมนูญระบุให้การศึกษา 12 ปี โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย โดยจัดสรรงบประมาณแผ่นดินเพื่อการศึกษาเป็นมูลค่ามหาศาล (ลำดับที่หนึ่ง ในงบประมาณรายจ่ายตามหน่วยงาน) ดูรายงานวิจัย “บัญชีการศึกษาแห่งชาติ” โดยชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ และ คณะ (2556) ถึงแม้ว่ารัฐบาลไทยจัดสรรงบประมาณเพื่อการศึกษาสูง แต่คุณภาพการศึกษาของเด็ก/เยาวชนไทยยังไม่ถึงระดับน่าพอใจ และได้รับข้อวิพากษ์มากมาย นอกจากนี้การเข้าถึงบริการการศึกษาก็แตกต่างกันระหว่างสถานะครัวเรือน โดยประจักษ์ชัดว่าครัวเรือนไม่ยากจนได้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาลมากกว่าคนจน เป็นหัวข้อที่ควรทบทวนและหาแนวทางปฏิรูป

ตารางที่ 7 และ 8 เป็นการสืบค้น “ความด้อยโอกาสการศึกษา” เปรียบเทียบตามสถานะรายได้ เริ่มด้วยการวัด “สัดส่วนที่ไม่ได้เรียน” ในบุตรที่มีอายุ 13-19 ปี ตารางที่ 7 แสดงจำนวนบุตรใน

กลุ่มอายุดังกล่าว และสถานภาพการเรียน (รหัสใน SES2554 = attend) พบว่า ส่วนใหญ่ได้เรียนต่อจากการศึกษาภาคบังคับ มีเพียงส่วนน้อยที่ไม่ได้เรียน (ร้อยละ 18.6) ซึ่งสะท้อนความด้อยโอกาสการศึกษาหรือการประสบปัญหาการศึกษา อนึ่ง พบว่ามีเด็ก 52 รายที่ระบุว่าไม่เคยได้เรียน ตารางที่ 8 เปรียบเทียบสัดส่วน (ร้อยละ) ที่ไม่เคยเรียน และ ขณะนี้ไม่ได้เรียน จำแนกตามชั้นรายได้ พร้อมกับข้อสังเกตความแตกต่างอย่างชัดเจน กล่าวคือ ในกลุ่มครัวเรือนยากจนอัตราการไม่ได้เรียนสูงถึงร้อยละ 27.6 เปรียบเทียบกับกลุ่มรวยเท่ากับร้อยละ 7.5

ตารางที่ 7 สัดส่วนของเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อจากภาคบังคับ

การเรียนต่อในเด็กอายุ 13-18 ปี		
การเรียนต่อ (จากภาคบังคับ)	ความถี่ (คน)	ร้อยละ
ไม่ได้เรียน	52	0.62
เรียน โรงเรียนเอกชน	819	9.75
เรียน โรงเรียนของรัฐ	5,967	71.03
ขณะนี้ไม่ได้เรียน	1,563	18.6
รวม	8,401	100

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

ตารางที่ 8 จำนวนเด็กอายุ 13-18 ปี ที่ไม่ได้เรียนต่อจากการศึกษาภาคบังคับ

หน่วย คน / ร้อยละ					
ชั้นรายได้	ไม่เคยเรียน	เรียน	ขณะนี้ไม่ได้เรียน	รวม	ร้อยละ(x100)
			เรียน		
1 จนที่สุด	15	1,280	473	1,768	0.276
2	17	1,394	429	1,840	0.242
3	9	1,430	336	1,775	0.194
4	3	1,387	228	1,618	0.143
5 รวยที่สุด	8	1,295	97	1,400	0.075
รวม/ค่าเฉลี่ย	52	6,786	1,563	8,401	0.192

ที่มา สำนักงานสถิติแห่งชาติ SES2554

การอนุมานจำนวนผู้ด้อยโอกาสการศึกษา สำนักงานสถิติแห่งชาติรายงาน “น้ำหนัก” ของการสุ่มตัวอย่าง (sampling weight) ซึ่งเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการอนุมานค่าเฉลี่ยระดับชาติ ผู้วิจัยจึงนำผลคำนวณ พบว่า จำนวนบุตร (ในวัย 13-18 ปี) ทั่วประเทศมีประมาณ 4.26 ล้านคน ในจำนวนนี้มีเด็กที่ไม่ได้เรียนต่อ (จากภาคบังคับ) จำนวน 8.4 แสนคน และมีผู้ไม่เคยเรียนจำนวน 2.6 หมื่นคน ลำดับต่อไปคือการแยกแยะเด็กกลุ่มนี้ตามสถานภาพเศรษฐกิจของครัวเรือน สรุปได้ว่า 499,701 คนในครัวเรือนยากจน (quintile 1+2) ไม่ได้เรียนต่อจากการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาความด้อยโอกาส และมีนัยสำคัญเชิงนโยบาย จึงเสนอให้ทบทวนหรือการวิจัยเชิงลึกเพื่อทราบสาเหตุที่แท้จริง สาเหตุเกี่ยวข้องกับปัจจัยทางการเงินหรือปัจจัยอื่น ในบทความนี้ขอตั้งข้อสมมติว่าร้อยละ 50 ของการไม่ได้เรียนต่อฯ อาจจะมาจากการขาดแคลนเงินทุน หมายถึงจำนวนเด็กวัย 13-18 ปี 2.5 แสนคนที่มีความตั้งใจเรียนแต่ไม่ได้เรียน

ในกรณีเช่นนี้ มาตรการการคลังเพื่อการศึกษาอาจจะเป็นทางออกที่เหมาะสม ปัญหาในภาคปฏิบัติคือระบบการศึกษามีข้อมูลสันทัดเกี่ยวกับเด็กยากจนเพียงใด จึงเสนอให้มีระบบการคัดกรองครัวเรือนยากจนและมีเด็กวัย 13-18 ปีที่ขาดโอกาส ผู้เขียนเสนอให้มี หน่วยรับผิดชอบทั้งระดับชาติและระดับพื้นที่ ระดับพื้นที่หมายถึงการจัดตั้งคณะกรรมการ ซึ่งอาจประกอบด้วยตัวแทนสามฝ่าย คือ ฝ่ายสถานศึกษาซึ่งนับรวมอาชีวศึกษา โรงเรียนมัธยมและ สถาบันอุดมศึกษา ฝ่ายท้องถิ่นคือ อบจ. เทศบาล และ อบต. และฝ่ายราชการส่วนกลาง อาจจะรวมคณะกรรมการกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา จากระดับล่างรายงานผลการคัดกรองให้ผู้รับผิดชอบระดับชาติ มาตรการช่วยเหลือเสนอให้เป็นเงินให้เปล่า⁷ เป็นรายเดือนเพื่อสนับสนุนครอบครัวยากจน พร้อมกับเงื่อนไขว่า เงินทุนนี้มีเป้าประสงค์สนับสนุนเด็กให้ได้เข้าเรียนเต็มที่ (บางประเทศกำหนดเงื่อนไขการเข้าเรียนของเด็กไม่น้อยกว่าร้อยละ 85) ตัวอย่างเช่น การช่วยเหลือ 1,500 บาทต่อเดือนต่อนักเรียน สำหรับครอบครัวยากจนที่มีบุตรอายุ 13-18 ปีเท่านั้น นโยบายนี้อาจจะเน้นสนับสนุนให้เรียนสายอาชีวศึกษา ตามนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากจบได้เร็ว โอกาสการมีงานทำสูง และค่าใช้จ่ายลงทุนต่ำกว่าการเลือกสายสามัญ (อุดมศึกษา) อย่างไรก็ดี หากนักเรียนมีความต้องการเรียนสายสามัญ และเข้าสู่มหาวิทยาลัยในภาคหน้าก็ย่อมทำได้ การคำนวณภาระทางการคลัง มีข้อสมมติว่า รัฐบาลตั้งเป้าหมายสนับสนุนให้เด็กยากจนให้เรียนต่อ (จากภาคบังคับ) 2.5 แสนราย (ครึ่งหนึ่งของ

⁷ มีตัวอย่างในหลายประเทศที่จัดสรรระบบทุนให้เปล่าอย่างมีเงื่อนไข เพื่อสนับสนุนครัวเรือนให้ลงทุนในเด็กได้รับโอกาสการเรียนรู้เต็มที่ (เต็มเวลา) เช่นเดียวกับเด็กไม่ยากจน ดูเอกสาร ของ de Janvry and Sadoulet (2000) และ Fiszbein and Schady 2009 เป็นต้น

499,701) พบว่า ภาระทางการเงินของนโยบายจะเท่ากับ 4,500 ล้านบาทต่อปี (การคำนวณจาก 1,500 บาท x 12 เดือน x 0.25 ล้านคน) พร้อมกันนี้เสนอว่าแหล่งเงินทุนอาจจะมาจากสามฝ่าย กล่าวคือ ก) รัฐบาล ผ่านกองทุนให้กู้ยืมเพื่อการศึกษา ข) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและตัวแทนภาคประชาสังคม ค) สถาบันอาชีวศึกษาและอุดมศึกษา⁸ อนึ่ง เสนอให้หน่วยรับผิดชอบระดับชาติ ทำหน้าที่ติดตามสถานการณ์ของเด็กยากจนที่รับทุน ควบคู่กับการจัดทำฐานข้อมูล longitudinal ของผู้รับทุน เพื่อการประเมินว่า ก) ผู้รับทุนมีผลการเรียนอย่างไรในแต่ละปี เปรียบเทียบกับค่าเฉลี่ยทั่วประเทศ ข) จากระดับมัธยมปลายหรือสายอาชีวจะมีอัตราการเรียนต่อระดับอุดมศึกษาเพียงใด ค) การประกอบอาชีพและรายได้ภายหลังจากจบการศึกษา

5.สรุป

บทความนี้เสนอการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างระดับการศึกษา การเลือกอาชีพ รายได้ และการถือครองทรัพย์สิน โดยใช้ข้อมูลครัวเรือนสำรวจโดยสำนักงานสถิติแห่งชาติ (SES2554) เพื่อทดสอบข้อสันนิษฐานบางประการ ใช้แบบจำลอง multinomial logit เพื่อวิเคราะห์การเลือกอาชีพ แบบจำลอง probit regression เพื่อคำนวณความเสี่ยงการเป็นคนจน ผลการศึกษายืนยันว่า หนึ่ง ผู้มีการศึกษาสูงมีโอกาสเลือกอาชีพรายได้สูงและปานกลาง สูงกว่าผู้มีการศึกษาชั้นพื้นฐานอย่างมีนัยสำคัญ สอง รายได้ตลอดช่วงชีวิตการทำงานแปรผันระหว่าง 3-11 ล้านบาท ภายได้ข้อสมมติว่าบุคคลตัวอย่างทำงานตั้งแต่อายุ 25-64 ปี สาม ความเสี่ยงที่จะเป็นคนยากจน ในกลุ่มผู้จบประถมศึกษาเท่ากับร้อยละ 12 เปรียบเทียบกับร้อยละ 5 ผู้จบมัธยมศึกษา และน้อยกว่าร้อยละ 1 ในผู้จบอุดมศึกษา

ตอนท้ายของบทความวิเคราะห์ปัญหาความด้อยโอกาสการศึกษา คือ “อัตราการไม่เรียนต่อจากการศึกษาภาคบังคับ” ในเด็กอายุ 13-18 ปี พบว่าค่าเฉลี่ยทั่วประเทศเท่ากับร้อยละ 19.2 แต่อัตรานี้สูงมากในกลุ่มเด็กยากจน 27.6% เปรียบเทียบกับ 7.5% ในกลุ่มเด็กรวย เสนอให้มีการค้นคว้าเชิงลึก พร้อมกันนี้สันนิษฐานว่า สาเหตุหนึ่งน่าจะเกี่ยวกับปัญหาขาดแคลนเงินทุน จึงเสนอมาตรการการคลังเพื่อการศึกษาโดยจัดสรร“ทุนให้เปล่า” ทั้งนี้จำเป็นต้องออกแบบระบบสถาบัน หรือผู้รับผิดชอบระดับชาติและระดับพื้นที่ เพื่อคัดกรองเด็กยากจนและมีความตั้งใจเรียนต่อ พร้อมกับคำนวณภาระทางการเงินพบว่าเท่ากับ 4,500 ล้านบาท

⁸ ผู้วิจัยเสนอข้อสังเกตว่า ปัจจุบันสถาบันอุดมศึกษาของรัฐและเอกชนมีการขยายหลักสูตรมากมาย และมี “ที่ว่าง” สำหรับผู้เรียนจำนวนมาก นโยบายตั้งเด็กยากจนและความตั้งใจแต่ขาดเงินทุน จำนวน 2.5 แสนราย น่าจะอยู่ในความสนใจของสถาบันการศึกษา

เอกสารอ้างอิง

- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ 2556 เว็บไซต์ เส้นความยากจน
www.nesdb.go.th
- สำนักงานสถิติแห่งชาติ 2554 การสำรวจครัวเรือนปี พ.ศ. 2554 กรุงเทพฯ www.nso.go.th
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ สุวิมล เสงพัฒนา และพุดตาน พันธุเณร 2556 รายงานวิจัย เศรษฐศาสตร์
วิเคราะห์เพื่อปฏิรูปการศึกษาไทย เสนอต่อสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ กรุงเทพฯ
คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
- ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ และคณะ 2556 รายงานวิจัยโครงการบัญชีรายจ่ายด้านการศึกษาแห่งชาติ
2551-2553 เสนอต่อสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน กรุงเทพฯ
คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พฤษภาคม
- ชัยยุทธ ปัญญสวัสดิ์สุทธิ์ และคณะ 2557 บัญชีรายจ่ายด้านการศึกษาแห่งชาติ 2551-2553 เสนอ
ต่อสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และคุณภาพเยาวชน กรุงเทพฯ คณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พฤษภาคม
- ศุภลัทธิ พรหมนารุณทัตย์ พุดตาน พันธุเณร และอดิพันธ์ สุวัฒน์เมษินทร์ 2556 การทำชุดสวัสดิการ
พื้นฐานและการประมาณการค่าใช้จ่ายรายหัวเพื่อการดูแลเด็กด้อยโอกาสนอกระบบ และ
เด็กกลุ่มเสี่ยงในระบบการศึกษา รายงานวิจัยเสนอสำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้
และคุณภาพเยาวชน กรุงเทพฯ คณะแพทย์ มหาวิทยาลัยนครสวรรค์
- Behrman, Jere, Susan W. Parker and Petra E. Todd 2009 "School impacts of conditional
cash transfers on young children: evidence from Mexico," *Economic Development
and Cultural Change*, pp 439.
- Brewer, Mike, James Browne, Robert Joyce and Luke Sibieta 2010 *Child poverty in the
UK since 1998–99: lessons from the past decade*, Institute of Fiscal Studies, UK.
- de Janvry, Alain and Elisabeth Sadoulet 2000 "Making conditional cash transfer programs
more efficient: designing for maximum effect of the conditionality," *World Bank
Economic Review*, Vol. 20 (1): 1–29
- Fultz, Elaine and John Francis 2013 *Cash Transfer Programmes, Poverty Reduction and
Empowerment of Women: A Comparative Analysis: Experiences from Brazil,
Chile, India, Mexico and South Africa*, GED Working Paper 4/2013.

- Pritchett, Lant 2013 *The Rebirth of Education: Schooling Ain't Learning*, Washington, D.C.: Center for Global Development.
- Fiszbein, Ariel and Norbert Schady 2009 *Conditional Cash Transfers: Reducing Present and Future Poverty*, Washington, D.C.: World Bank.
- Hanushek, Eric A. and Ludger Woessmann 2013 "The economic of international differences in educational achievement" Working Paper 15949, Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research.
- Goodman, L.A. and Kruskal, W.H. 1954 "Measures of association for cross classifications" *Journal of American Statistical Association* 49: 732-764.
- Mo, Di, et.al. 2013 "School dropouts and conditional cash transfers: evidence from a randomized controlled trial in rural China's junior high schools," *Journal of Development Studies*, 49(2):190-207.
- Paxson, Christina and Norbert Schady 2010 "Does money matter? The effects of cash transfers on child development in rural Ecuador," *Economic Development and Cultural Change*, pp.188.